

6957
3275

Dupl. 1000

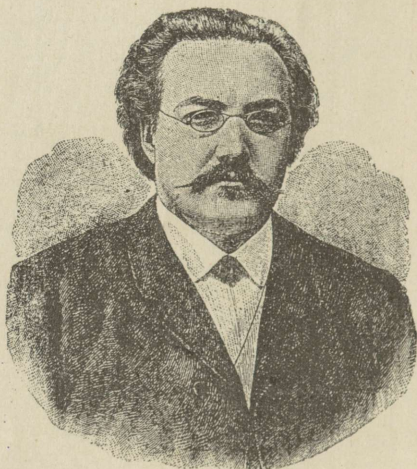
Dr. K. A. Hermann

Sumeri-akkadlased

TARTUS

Hermann'i trükikoja trükk ja kulu

Dr. K. A. Hermann.

Sumeri- akkadlased.

Uurimised wanast muinasajast.

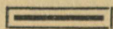

Kirjutanud

Dr. K. A. Hermann.

Kolmas uuemate uurimiste ja teaduste järele täiendatud trükk.

TARTUS.

Hermann'i trükikoja trükk ja kulu.

4770

A-6957

TARTU

Hermann's ophikolojia tirkk ja kolo

Umbes kuue tuhande aasta eest elas Eüphrati ja Tigrise jõgede ümberkaudsel Sinearimaal, kus pärast Babeloni linn ehitati, üks rahwas, ja selle rahwa nimi oli Sumeri rahwas, kelle üks jagu Akkadi-maal natuke põhja pool asus ja selle pärast ka Akkadi rahwaks hüüti. Nii hästi Sineari kui ka Akkadi nimi tuleb ka piiblis ette ja nimelt warsti pärast weeuputust. Seesama rahwas oligi see, kes ka Babeli torni ehitas, mille juures nende keeled segamini läksiwad. Pärast ehitati nende maale mitu linna, kelle ehiseast Babelon ja Niniwe kõige kuulsamaks on saanud. See Sumeri-Akkadi rahwas on umbes kaks ja pool tuhat aastat oma Sine-

ari-maal elanud ja aega mööda väga haritud rahwaks saanud. Sumerlased on koguni ühte peenikest keelt rääkinud ja ka kirjutanud. Nemad on üleüldsi kirjutamise ülesleidjad ja väljamõtledjad olnud, nagu nad kõigi haritud rahwaste seast kige esiti on elanud. Nendel on oma usk, kirjandus, luul, teadus ja seadus olnud, mille järele nad elasiwad. Aeg, mille jooksus nad on maailmas olnud, oli küllalt pikk, et nad wõisiwad haritud rahwaks tusta. Nende kirjad näitawad, et nad 4500 aastat enne Kristust on juba kirjutama hakanud ja selles ikka edenenu. Umbes 2000 aastat enne Kristust on nad juba lõpmas olnud, sest aega mööda tuli Semi-Hebreu sugu Assyria rahwas ja asus Sumeri rahwa sekka elama, ning Assyria keel wõttis wõimust. Sumeri-Akkadi rahwa keel jäi aega mööda unustusesse. Üksnes Assyria preestrid oskasiwad weel seda keelt ja pidasiwad teda pühaks ning Sumeri-Akkadi rahwa jumalad ja usk wõeti mõne muudatusega ka

Assyria usuks. Kui Assyria rahwas oli tüki aega elanud, lõppis ka tema aega mööda ära, ja tema asemele asus Kaldea ja weel hiljemini Persia rahwas. Assyria, Kaldea ja wana Persia rahwa nimed jäiwad, iseäranis ka piibli- raamatu abil, kuni meie ajani tutwaks, kui ka nende haridus ja kirjandus juba enne Kristust ammugi aastasadadesse oli kōdune- nud. Aga Sumeri-Akkadi rahwas, kelle ha- riduse pääl Assyria-Kaldea-Persia rahwad põh- jenesiwad, jäi kõige oma kirjandusega unus- tusesse. Sumeri kirjad ühes pärasteste Assyria kirjadega langesiwad põrmu sisse — nii, et kee- gi enam Sumeri nimegi ei tundnud, weelwähem tema kirjandusest, usust, seadusest ja teadusest midagi teadis. Sumeri-Akkadi rahwas lõppis maailmast ära. Tema linnad langesiwad aega mööda rusudeks. Babeli-torn, mis see rahwas oli ehitanud, jäi wareme hunikuks. Muld ja rusud katsiwad kõike Sumeri-Akkadi hiilgust kinni. Waremed sumerlaste ehitustest jäiwad maa alla, wōsa jamets kaswas nende üle.

Seda wiisi on Sumeri-Akkadi linnade waremed ja rusud ligi neli tuhat aastas maa põues maganud. Keegi ei teadnud nendest enam kõige vähematgi. Nagu muinasjutt käis weel siin ja säääl maailmas rahwa suust läbi, nagu kõmu ehk unistus, et kord maailmas niisugune rahwas säääl elanud. Piibel jutustas ka, et üks rahwas oli Babeli torni ehitanud, aga missugune rahwas see olnud, seda ei nimetanud piibel.

Sellegi pärast oli see rahwas enesest otse hukka minemata mälestuse jätnud, mis temast weel aastatuhandete järele maailmale wägewasti tunnistust pidi andma. See oli alles läinud 19. aastasaja kesk-ajal, kui mõned Prantsuse ja Inglise õpetlased Eüphrati ja Tigrise jõgede ümberkaudselt maal reisisid nagu kogemata küngastel ja metsades waremetes kiwa leidsiwed, mis täis iga sugu kiilu- ehk noole-sarnaseid märkisid oliwad. Järele kaewates leiti niisuguste kiilkirjadega

kiwa põhjatu hulk. Arwamine oli kohe, et need lugemata kiilud, mis ristati ja põigiti, püsti japikali kiwidesse oliwad raiutud, mingisugune kiri pidi olema. Aga keegi inimene maailmas ei osanud seda kirja lugeda. Kui nii-suguste kirjadega kiwide arw ikka suuremaks läks, ei wõinud õpetatud mehed muud, kui hakkasiwad katsuma seda kirja lugeda. Ära rääkimata terawusega läks see nendele wiimaks korda, ühte tähte teise ja ühte sõna teise järele wälja saada ja wiimaks nii kaugele jõuda, et nad seda seni ajani täiesti tundmata keelt ja kirja lugeda wõisiwad. Aga mis jutustasiwad nüüd need kirjad? Nad ise andsiwad eneste kirjutajatest sõnumid. Nende kiwikirjade kirjutajad oliwad enamasti assyrlased olnud. Nemad oliwad oma kuningate nimed ja teod kiwide sisse raiunud, ja säärane kiri ei läinud ka aastatuhandete jooksul waremetes mitte kaduma. Kiwid oliwad kisendama hakanud ja wanast hallist ajast sõnumid toonud.

Aga peagi leidsiwad õpetlased, et mitte üksnes Assyria keel kiilkirjades ei olnud, waid et selle kõrwal weel üks teine keel oli, mis Assyria keelega sugugi sugulane ei olnud. Ja see teine keel oli Sumeri-Akkadi keel, seesama, mis maailma kõige wanem haritud keel oli olnud ja mida juba enne Assyria keelt oli räägitud ja kirjutatud. See oli maailma rahwaste keelte seas kõige wanem hariduse-rahwa keel. Pärast leiti weel ka, et tal kaks murret oli olnud, üks nimelt Sumeri murre lõuna pool ja teine Akkadi murre põhja pool — just nagu praegu Wõru murre ja Tallinna murre Eesti keeles. Sumeri murre oli wanem ja puhtam kui Akkadi murre. Mõlemad kokku oliwad üks Sumeri keel ehk, nagu mõned ütlesiwad, Sumeri-Akkadi keel — just nii, nagu Tallinna ja Wõru murre üks Eesti keel on.

Prantsuse suured õpetlased Oppert ja Lenormant ja Inglise tublid keeleteadlased Smith ja Sayce hakkasiwad neljakesi seda

keelt uurima. Mis need neli meest ja nende abilised uurisivad, see pani pärast üsna terwe ilma õpatlased imestusesse. Nemad kuulutasivad oma kirjades, et see juba mitme aastatuhande eest surnud Sumeri-Akkadi keel olla Soome-Ugri sugu rahwa keel ja olla kõige rohkem sugulane Soome ja Eesti keelega! See sõnum kõlas nagu muinasjutt maailma õpetlaste kõrwa, kuna Eesti rahwas sellest täna päewani nii hästi kui ei midagi ole kuulnud, et temal juba nii wanal ajal sugulasi on olnud — ja päälegi niisuguseid sugulasi, kes maailma hariduse esimesed põhjendajad enam kui 6000 aasta eest on olnud.

Kõige rohkem ja kõige kindlamini kirjutas Sumeri-Akkadi keele üle nimetatud Prantsuse õpetlane Lenormant, kes ületõlde üks kõige suurematest keeleteadlastest maailmas on. Terawate uurimiste najal hakkas ta Sumeri-Akkadi keeli kirjandust kiwide päält kiilkirjadest wäga osawasti lugema ja tõusis peagii Sumeri keele esimeste tundjate

sekka, wôib olla küll üleüldse esimeseks, kus juures talle teise wanema ametiwenna Op-pert'i kirjad suureks toeks oliwad. Hulgas uurimistes awaldas ta Prantsuse keeles kôike seda, mis ta oli kiilkirjadest leidnud. Ta tõendas oma uurimisi hulga wördlewate näitustega Sumeri keelest, mida ta kôik Soome ja Eesti ning teiste Soome sugu keelte sõnadega kõrwu seadis. Sõnad ja grammatika seadused Sumeri ja Soome-Eesti keeles oliwad nii sarnased ja ühte moodi, et uurija ei wõinud silmi selle sarnaduse wastu kinni panna.

Oleks mõni Soome wõi Eesti mees selle teaduse esiti üles leidnud ja tast kirjutanud, siis ei oleks wist keegi maailmas seda uskund, waid siis oleks igatüks arwanud, et soomlased ja eestlased enestele ajaloost wanu suurt sugu sugulasi otsiwad. Nüüd aga tuli asi koguni Prantsuse ja Inglise poolt, keda ju erapooletuks pidi arwatama ning arwatigi.

Juba siis, kui Oppert, Smith ja Sayce oma uurimised oliwad awaldanud, ärkas ka Soome õpetlaste hulgas osawõtmist sellest asjast. Hiljuti surnud kuulus Soome ajaloo kirjutaja senator Yrjö-Koskinen andis juba aastal 1862 Soome sugu muinasajast kirja wälja, mille tuum 1894 ka Eesti keeles ilmus. Selles kirjas tunnistas Yrjö-Koskinen end Oppert'i, Lenormant'i ja Smith'i poole, kui ta ka täit kindlust selles asjas ei julgenud anda. Selles kirjas näidati ka, kuda Sumeri ja Soome, Soome keeli Suomi, nimigi wõiksid ühest kännust wõsunud olla, sest et neil ju wäga ühe sugune kõla on, mis ka keegi salata ei wõi.

Ette näha oli, et niisugusel suurel mõtetel ka omad wastased ja kahtlejad saawad olema, kes ka tulemata ei jäänud. Kõige päält astus Prantsuse õpetlane Halevy Oppert'i ja Lenormant'i wasta üles ja püüdis näidata, et Sumeri keel Soome sugu keeltega mitte sugulane ei wõida olla, sest et wäga

wähe sõnu leida olla, mis sarnased on, Halevy läks koguni nii kaugele, et Sumeri keelt ennast maa päält ära salgas ning teda Assiria preestrite leiduseks arwas. Tema poole löi ka Saksamaa parem Assyria keele tundja F. Delitzsch, kes alles 1889. aastal oma Assyria keele grammatikas püüdis näidata, et Assyria preestrid Sumeri keele nõnda wälja mõtelnud, nagu nüüdsel ajal Vola-pük ning Esperanto on wälja mõteldud. Üks noorem Saksa uurija Paul Haupt õppis ka ilusasti kiilkirjasid lugema, löi ka nende poole, kes ütlesiwad, et Sumeri-Akkadi keel Soome sugu rahwa keel ei ole, aga astus selle mõtte wastu waljult wälja, nagu ei oleks Sumeri-Akkadi keelt sugugi olemas. Nii hästi Halevy kui ka Delitzschi ja Haupti ütelused ei mõjunud aga asjatundjate juures palju, sest et need õpetlased ei Soome ega Eesti keelt ei mõistnud. Siis astus 1883 Soome professor O. Donner Haupti palwe pääle üles ja kirjutas Haupti ilmutatud raamatus, et Sumeri-Akkadi keel

Soome sugu keel ei olla. Mis asi Donner'it seda tegema ajas, on aru saamata — aga mist oli see kartus, et sugulust Sumeri ja Soome sugu keelte wahel maailm ometi ei usu, ja parem on siis ennast selle wasta tunnistada. Donner loeb omas kirjas hulga keeleseadusi ette, mis kõik Sumeri ja Soome sugu keeltes tühte moodi, ja siisgi tunnistab ta end suguluse wastu! Ehk küll Donner mändegi hääd kirjad Soome sugu keelte üle on kirjutanud, onta ise ameti poolest Lanskriti, Greeka ja Ladina keele tundja, ja tema otsus Soome sugu keelte üle ei woi nii kindel olla, kui näituseks Castrén'i ja Yrjö-Koskise omad, kes wiimased otse Soome asju uurisiwad ja ka Sumeri keelt Soome sugu keeleks pidasiwad. Ka on Saksamaa kolm kõige suuremat Ural-Altai keelte tundjat, H. ja G. von der Gabelenz (isa ja poeg, kelle õpilane ka K. A. Hermaun on) ning Wilh. Schott, endid kõige kindlamini selle motte poole tunnistanud, et nii hästi Hiina, Jaapani ja Mongoli kui ka

maailmast kadunud Sumeri-Akkadi keel on Soome sugu keelte sugulased. Nende poole löiwad ka tublid kiilkirjade tundjad Oncken ja Hommel. Sellel järjel seisab asi praegugi weel. Meie näeme siis, et neid õpetlasi, kes Sumeri-Akkadi keelt Soome-Eesti keele sugulaseks peawad, hoopis suurem hulk on kui neid, kes seda mitte ei pea. Ka on tähele panna, et just need, kes Soome sugu keeli Sumeri-Akkadi keelega sugulaseks peawad, palju suuremad õpetlased ning suuremad asjatundjad on ja Soome ja Eesti keelt hästi tunnewad, kuna Sumeri ja Soome suguluse wastaste seas üks ainus Soome keelt mõistab ja seegi otse Soome keele uuriija ei ole. Meie ei wõi siis teisiti, kui peame juba seda tähele pannes tunnistama, et asi Sumeri ja Soome sugulusega õige ja kindel on. Et minul, K. A. Hermannil, õnneks on olnud kiilkirja tundma õppida ja Sumeri-Akkadi keelt Soome ja Eesti keelega wõrrelda, siis lubagu lugejad, et ma lühedalt mõne sõna najal näi-

tan, kuida sngulus Sumeri ja Soome-Eesti keele wahel on ja mille pääle teda õieti põhjendada tuleb.

Kui tahetakse ära tunda, kas üks keel teisega sugulane on, siis tuleb iseäranis kolme asja tähele panna: 1) kas keele-seadused wõrreldawates keeltes sarnased, 2) kas rohkesti sõnu sugulased, see on ühe kõlaga on, et neid wõib üheks pidada ja 3) kas kõne-käänud, kui ka manedgi, ühte wiisi on. Kui seda wiisi Suumeri-Akkadi keele Soome-Eesti keelega kõrwu paneme, siis leiame kõige päält, et mõlemat sugu keeled koguni lihtlabase loomuga on ja sisisewaid häälikuid, nagu Saksa keeles sch, Wene keeles ш, ш, ч on, mitte ei armasta; sest Sumeri sõnad on eestlase keelele kerged üteida. Vokalharmonia, mis Soome keeles, Eesti keele Wõrumurdes, Magyari, Türgi ja Mandshu keeles leida, on ka Sumeri-Akkadi keeles olemas, kui ka wähe isemoodi, aga ikka selsamal põhjusel. Wahetegemist mehe-, naese- ja

asja-sugu wahel ei ole grammatikas olemas Mitmuse kõrwal on Sumeri keeles kaksus (dual), mis näituseks Soome sugu Samojedi keeles ka on. Arwusõnadest sünniwad wiis tükki Sumeri keelest Soome-Eesti keelega sugulaseks pidada ja nimelt id—»üks« (Tartu murdes »üts«), kas—»kaks«, s'a—»wiis«, aš—»kuus« ja šešna—»seitse«. Iseärsnis selgesti sünniwad ühte Sumeri asesõnad Eesti omadega: ma (Media keeli mi) — mina, ma, sa—sina, sa, na—na-d, me—meie, me, te—teie, te, nene—nee-d. Nagu näha on Sumeri asesõnad Eesti omadega üsna ühed. (Siin wahel on nimetada, et Lenormant ka wana Media ehk Madai keelt Soome-Eesti keelega sugulaseks loeb.) Suur hulk teisi asesõnu on ka Eesti ja teiste sugulaste keeltega ühed. Ka omastawad asesõnad, mis Sumeri keeles sõna otsa pandakse, käiwad Eesti omadega karwa päält kokku: mu—minu, mu, su—sinu, su ja teised asesõnad. Kõige tähele pandawam on, et hulk nimesõnu Soome ja Eesti

nimesõnadega väga sugulased on. Kesk Ees-
 timaal on mõnes kohas ›isa‹ nimi ›att‹,
 Sumeri-Akkadi keeles on isa ka ›ad‹, mõ-
 nikord ka pikemini ›adda:‹ sumerlane ütles
 ›minu isa‹ ehk nagu kesk-eestlane lühedalt
 ütleb ›mu att‹ nõnda, et sõna ›mu‹ taha
 pani ›ad-mu,‹ ›sinu isa‹ ehk ›su att‹ Su-
 meri keeli ›ad-su,‹ ›meie isa‹ ehk ›me att‹
 Sumeri keeli ›ad-me,‹ ›teie isa‹ ehk ›te
 att‹ Sumeri keeli ›ad-te‹ ja hulk teisi muu-
 teid. Isa nimi adda kujul on hulgas Ugri-
 Altai tõugu keeltes leida. Nii oli² wanas
 Meda ehk Madai keeles ›isa‹ adda, atu,
 wanas Türgi keeles at, praeguses Türgi kee-
 les üteldakse ata; Soome keeles on «äiaisa»
 ati, Magyari-Ungari keeles ›isa‹ atya, Aasias
 Ostjaki keeles atja, Wotjaki keeles ataj, Mord-
 wini keeles ›rauk‹ ata, Tscheremissi keeles
 atshi, atji, atja; kudas ›isa‹ ning ›att‹ wõik-
 siwad ühest kännust olla, selle kohta juhib
 tahtmata Woguli sõna aze, mis mõlemate
 kõla pea ühendab. Indogermani keeltes on

Greeka *ἄννα*, Sanskriti, Ladina, Goti *atta*, Wana-Slawi *otitsi* ja Wene *от-ецъ* wissisti Sumeri wõsust wõetud. Sõna »maa« on Sumeri keeli ka »ma« ehk mõnikord pikemini »mada«, just seesama sõna, mis ta Eesti ja Soome keeles on; Eesti keeles on ka »mada« sõna juur sõnas »madal«, see on, mis »maa« ligi on. Sõna Magyar »maamees« Ungari keeles on ka siit pärit, nagu kord Meda ja Madai nimi. Koguni Mandshu na on sõnaga maa üks, ning alghääl m on n kuju saanud. Kas Sanskriti »maha«, Greeka *μᾶλλον* »enam« ja *μεῖζον* »suurem«, Ladina *magnus* »suur«, *maior* »suurem«, Saksa *mehr* »enam«, meist »kõige rohkem« ka seitsamast juurest, nagu mõned õpetlased arwawad, seda on raske kindlasti tõendada, sest et tähendus kaunis kauge on. Sõnast »silm«, mis Magyari keeli »sem«, on Sumeri keeles alles esimesed kaks tähte »si«. Et keel siis, kui Sumeri rahwas elas, alles hakkamas oli, siis on paljud sõnad Sumeri kee-

les hoopis lühemad ja mõnel esimene wõi wiimane ots vähemate tähtedega, näituseks Sumeri sõna »ar« oli Eesti «kaar» (ilma-kaar); Sumeri keeli »khal« Tartu murdes «kool«-ma see on »surema«; »kala« oli Sumeri keeli »kha«; »gval« oli Sumeri keeles »ole«, mis Magyari keeli »val« ehk »vala«, kuid päält näha kaugemal seiswas Türgi keeles koguni Eesti - Soome kõlaga olmaq «olemaha, olema« heliseb ja weel kaugemas Mandshu keelesgi o-m-bi kuuldu, millest näha, et o-le- ja o-l- wissisti kordamise aine l wõimul on tekkinud, nagu sõnad wõit-ma ja wõit-le-ma,, heit-ma ja heit-le-ma seda juba Eesti keeles eneses näitawad, mis nii sündinud on; »raud« oli »urud«; »pil« ehk »bil« oli Sumeri keeli »põle-ma«; kiwi nimi oli Sumeri keeles »taq«, see ei ole muud kui Eesti keeli »tahk,« mis ka Türgi keeli »tach« on; mäe nimi oli Sumeri keeli »kur,« mis muud ei ole kui Eesti sõna »kõrge« algus; poja nimi oli «tur», mis Setu murde «tsura»

sõnaga üks on; Sumeri keeli «saga» ehk «sada» on Eesti keeli «süda»; Sumeri keeli «kal» Eesti keeli «hale»; Sumeri keeli «ila» Eesti keeli «üle»; Sumeri keeli «meni» Eesti keeli »mine«; Sumeri keeli »nene« on Eesti keeli »naene«, mille sõna juur ka sõnas »neiu« on olemas; see sõna juur on üks neist, mis kõige laiemini läbi Ugri-Altai keelte ulatawad, sest õieti ühesgi ei puuduta, ja nii leidub Hiina keeles niü, Jaapani keeles nono, Mandshu keeles nejnej, Burjati keeles no, Türgi keeles ne, Magyari keeles nõ ja né, mis Eesti keeles naene ja neid, Soome keeles nainen ja neiti, siit edasi Eesti neidis »preili« ja neitsi loodud, Lapi keeles nieid, neit, neita, kuna üksnes Wene keeles няня »lapsehoidja (naene)« Indoeuroopa keeltes minule samast juurest näib wõetud olevat; Sumeri naisjumal Nin on isenesest mõista ka neiu sõnast sündinud. Sumeri keeli »gala«, suur, on Eesti sõna »kole«; »sõgedus« oli Sumeri keeli »sagi-g«;

lahtine hoone oli Sumeri keeli »ab«, mis Eesti sõnaga »awa-« üks juur on; »tab« oli »tabama«; »gin« oli »kõnelema«; »gen« oli käänama »pada« oli »pad-istama, pad-rama, pod-rama» ehk »pajatama«; »ena« oli küla »onu« ehk Soome keeli »eno«; käima pääl naese nimi oli Sumeri keeli »eme», mis wissisti Eesti keeles »ema« sõnaga üks on, kuid just seesama sõna on wäga õpetlik selle kohta, kuda sõnad sünniwad, sest wanas Sumeri keeles oli ta umeda, ja teise silbi e muutis esimese u ka e kujule, ja nii sai wiimse silbi -da kulumisel Eesti ema, mis vokalharmonia järel emä ja imä heliseb, igas keeles küll ema ilusat mõtet ei anna, waid juba Soomegi keeles neljajalgsete loomade ema nimetab; ei wõi siin meelde tuletamata jätta, et Hebraea keeli em »naist« ütleb ja ish «meest» ei seegi wõi kogemata olla, sest Hebraea rahwa esiwanemad asusiwad sumerlaste lähedases naabruses; »hõbe« oli »kubabar»; »mees« oli »me« ehk »mes»; Ahl-

qvisti järel on sõna mees, Soome mies ühest juurest Indoeuroopa sõnaga man, wanas Slawi keeles mongsh, Wene keeles мужъ, Ladina keeles mas, Saksa keeles Mann »mees« ja Men-sch »inime,« Rootsi keeles man, menniskar, Inglise keeles man ja men; weega »siputama« oli »sib«. Üks huwitawamatest sõnadest oli küll see, mis nüüdgi Eesti keeles ori, Soome keeli orja kõlab, ta oli Sumeri keeles ärakõlal esimeses silbis, érim, ériv, éri, kus ta ka »ori« tähendas, et Sumeri haritud rahwas airja, aria, ari rahwa seast endile orjasid wõtsiwad ja pidasiwad, kui ka siin aria, ari, Saksa keeles Ehre »auu« sõnaga on »orja« tähendus tekkinud; aria rahwad oliwad siis alles metsikud, ja nii tuli see, ning ori, orja, eriv, eri, teine Sumeri kaju eru, uru, ur on kõik ühest juurest, kuid Magybri ür »herra« tähendab, et wahest ja mõnel pool sõnal on ka wana kõrgem tähendus jäänud, nagu seda Saksa Ehre ja Prantsuse air »lugupidamine«, weel praegu

tähendawad; et nii mitmesugused mõisted nagu ori, herra, mees wõiwad ühest juurest sündida, ei ole ime, seda juhtub mujalgi sagedasti küllalt. Eran ehk Iran oli siis arialaste eneste silmas ja kōrwas aumaa, kuna sumerlased tema kui orjamaa pääle waata-siwad; ari-rahwas nimetas jälle oma tusa tasuks Sumeri ligi sugurahwa turaniks, tüh-jaks, küll Soome turha sõnaga üheks kole-daks kohaks. Teistest sõnadest olgu weel nimetatud Sumeri keeli gu, ge wõi-gig, Soome keeli yö, Eesti keeli öö, Mord-wini ve, Tsheremissi jut, Wotjaki üi, Sõr-jani voi, Lapi igja, Ostjaki át, Woguli i ning edi, Magyri ej ja ej-szaka, Türgi ged-sche ja gidsche — päält näha wäga kaugel olewad nimed, aga ühest juurest; Sumeri an-taewas on wissisti enne ka Eesti keeles olnud, ning sellest on Anu, taewane Eesti keeli nimeks jäänud, annab isa ema tae-was, Wana - Media keeli annap, Magyari anya ema, Wotjaki ana, niisama Türgi ja

Tatari keeli, Sumeri päraestases keeles am, Ostjaki keeli angi, Lapi aedne, Woti enne, Tungusi ana »ema«, Eesti keeli änn; Sumeri-Akkadi keeli akku »suur«, Wana-Media keeli ukku, Soome keeli ukko »rauk« Eesti k. uku ja jumalate isaks wõetud Uku, Wep-si keeli uk; Sumeri keeli daghas, Mongoli keeli tokos, Türgi keeli doz, Eesti keeli toss; Sumeri keeli dingir »jumal«, Türgi k. tengri; Sumeri keeli udug; ud, wana Türgi ud ehk öd »aeg« Mongoli k. »aeg« udur, Soome k. aika; Sumeri keeli zag »hiilg«, zaggar »hiilgaw«, Eesti k. sõge, Soome k. sokea; Sumeri k. gar »ehitama«, Eesti keeli kor-istama; Sumeri keeli gir, Mongoli k. gil, Eesti k. jälg, Soome k. jalka, Mordwini k. tshalg, Magyari k. gyalog »jala, jalu«; Sumeri keeli ki »muld«, Sērjani k. ki, Wotjaki keeli ke, Mordwini kew, Eesti ja Soome k. kiwi, Magyari k. kö; Sumeri k. babar, Eesti k. päew, Soome k. päiwä, Lapi k. peive; Sumeri k. ghul, Eesti k. kuri;

Sumeri k. lilla, marutont, Slawi k. lil, tont, Eesti läila.

Sumeri ülema Jumala nimi oli »Atar». mis jällegi »att» see on »isa» sõnaga sugulane on; teise jumala nimi oli »Hea» ehk »Ea», mis õpetlased Eesti »hää, hea, hüwa,» sõnaga ütlewad ühe olewat, sest et see jumal häätegew olnud. Ka Babeli ebajumala nimi »Bel» ehk »Pel», mida piiblist leiame, olla Eesti sõnaga »pelgama», ja »peletes,» ühest juurest wõsunud. Paljud sõnad ja kõnekäänud wõiksin weel nimetada, aga kardan, et juba liig paljugi on.

Juba neist antud sõnadest wõib igaüks näha, et Sumeri ja Eesti-Soome keele wahel salaside olemas on, sest mitte kogemata ei käi nii palju sõnu ühte. Siin olen üksnes ühe jao niisuguseid sõnu ette toonud, mis ka see inimene wõib sugulaseks arwata, kelle silm just mitte keeleteadlaselt selgitatud ei ole. Sõnu, mis häälikute seaduse ja lõppude kaudu sugulased on ja mis enam asjatundja

silmale ära tunda wõimalik, ei ole ma siin nimetanudgi, kuid ka neid on suur hulk ja saab nende hulk weel kaswama, kui Sumeri-Akkadi keelt ja kiwikirjandust weel rohkem on uuritud ja loetud.

Kõik ülemal antud sõnad, kui neid keegi waewaks wõtab läbi lugeda, on wäga õpetlikud, ja meile tuleb iseäraline auukartus pääle, kui mõtleme, et need Sumeri sõnad umbes kümme ning kuus ja pool tuhat aastat wanad on. Mis on kõige maailma kirjades leitaw keele wanadus selle wanaduse wastu! Ka kõige wanemad kirjad ei ulata enam kui tuhat aastat enne Kristust, kui mõned päälkirjad Egiptuse ehitustel ja wana-Jndia vedad maha arwame. Sumeri sõnades, mis nii wanad on, leiame ka oma wäikese Eesti keele kõla sees olewat! Tõesti see on arusaamata tundmus, mis nende sõnade kõla meites äratab: Kuue ja poole tuhande aasta eest räägiti ja kirjutati neid

sõnu, mis juba rohkem kui 12000 aasta eest on tekkinud.

Aga vaatame nüüd weel sumerlaste seaduse, usu ja kirjanduse pääle, sest see on huwitawam ja lõbusam kui need kuiwad üksikud sõnad.

Kõik, mis me sumerlastest oleme teada saanud, on muidugi kiwidel kiilkirjas lugeda. Et aga kiwid mitu tuhat aastat wanad on, majade langemisel murdunud ja tuhandete aastate kaupa rusude all seisnud, siis on nendele pragusid sisse tulnud, paljud nendest katki läinud, ja paljudel jälle tükid küljest ära lõhkenud. Selle läbi on kirjad, mis nende pääl oliwad, segaseks ja puuduliseks jäänud — nii, et igakord mitte kõiki mõtteid wälja ei saa. Sellegi pärast on võimalik terwet kirjandust kiilkirjadest kokku seada. Wõtame näituseks ühe kiwi kirjad, mis Paul Haupt on ümber tõlkinud. Selle kiwi päält on järgmist lugeda :

»Ja (x) kütüart (olgu) tema laiuse ja kõrguse mõõt. (Ära) lase teda mitte merde.» Kui ma seda kuulsin, ütlesin ma Ea-le, oma Issandale: »(Sinu käsk), mu Issand, mis sa oled kuulutanud, ma tahan seda täita, aga (kokku jooksmas) saab linna rahwas, inimesed ja ülemad.« Siis tegi Ea oma suu lahti ja ütles minule oma sulasele rääkides: »Siis pead sa nõnda nendele ütlema: Ma tean, et Bel minu wasta waenu mõttega on. Ei ma wõi jääda sesse linna. Beli wallas ei wõi ma oma pääd üles tõsta.« Aga ma ei taha mitte alla mere äärde minna, waid ma tahan Ea, oma Issanda, juurde jääda. Aga teie üle saawad taewad määratu suurt wihma maha sadada laskma, wee-uputust, (inimesed,) linnud, lojused (lähewad hukka), üksnes kalad (jääwad . . . siin puudub kiri, sest et kiwi katkine). Teie üle sajab taewast hukatust . . . . . hommiku wara . . . . . terve maa . . . . . tüürida.«

Nõnda on kiwil kiilkirja sõnum. Klambrite wahel sõnad on mõtte järel täiendatud, sest et kiri segane, kuna wiimses otsas kiwi wigane ja täppide kohal tähed koguni ära on — nii, et üksnes mõned sõnad sääl seisawad. Aga olgu ka kiri puuduline, mõttest saab ometi aru. Selles kirjas kuulutatakse suurt weeuputust ette. Sõnad käiwad nõnda, nagu stunniksiwad nad Noa kohta, et ta peab enesele laewa ehitama, mis x küünart lai ja kõrge, sest et uputus tulemas, mis ka linna rahwale ähwardades üteldakse. Sõnade järele wõiks arwata, et see kiwikiri juba enne suurt wee-uputust on kirjutatud, sest et ta seda ette kuulutab Sumeri Jumala Ea käsu järele. Aastate järele stunnib see ka ühte, aga kas see tõesti nõnda, selle üle kindlust saada on raske. Kuid juba see küll näitab, kui wäga wanad sõnumid Sumeri rahwalt on saadud.

Miks see ülemal antud Sumeri kiilkirja tükk iseäranis tähtjas, on see, et siin uus

tunnistus wee-uputusest ees on, mis piiblist ei ole wõetud, waid koguni teiselt poolt.

Juba enne oleme nimetanud, et sumerlastel ehk akkadlastel õige kõrge haridus on olnud. Selle tagajärg oli ka, et nendel oma riik on olnud, mis ammu üle kolm tuhat aastat on seisnud suure hulga walitsete all, kes üks teise järele Sumeri-Akkadi rahwast juhtisid. Üks kuningas oli küll piiblis nimetatud Nimrud. Seni ajani ei ole keegi Nimrudi nime keeleteadliselt seletada suutnud. Eesti keele abil on see seletamine, kui ka karwu pidi siiski natuke wõimalik. Nimrud kõlab wägisi sedawiisi, nagu oleks ta Eesti „nõmmeraud“ ehk „neemerand“, kumb neist see on, on raske otsustada, kuid annab ikkagi mõiste. Tema nimi ei ole aga milgi kombel esimene kuningate wõi koguni esimene inimese nimi olnud. Pärast on neid palju olnud, kelle nimesid osalt ka kiilkirjad nimetawad. Kõige wanem inimese nimi, mis on üles kirjutatud ja kiil-

kirjades leidub, on siit Sumeri keelest leitud, kuna kohanimed sellest muidugi mõista veel muinasemad on. Sumeri rahwas on juba üle 6000 aastat enne Kristust haritud riigi elanikud olnud. Seda on iseäranis kaks õpetlast, nimelt inglane Haynes ja sakslane Hilprecht, aastatel 1893 kuni 1896 Euphrati ja Tigriise jõgede suus näidanud. Terwe õpetlaste ilm oli täis imestust kuulda saamas, et juba 8000 aastat meie selja taga on haritud inimesi elanud. Mõnelgi haritlasel käis pää ümber. Maha salata ei saanud seda. Templite ja tornide waremed oliwad olemas, mille wanadus nii kaugele näitas. Nimetatud Hilprecht ja pärast ka Hommel on näidanud, et assyrlaste, egiptlaste, phöniklaste, greeklaste ning wiimaks ladinlaste haridus on sumerlastelt algu saanud. Koguni salalisel waiksel wiisil on ka wanaindlaste kultur ja elu ning lugemine ja kiri säältamast wälja läinud. Sumerlased ise on siis õieti terwe maailma hariduse isarahwas.

Lugemine ja kirjandus on siit saadud. Kiituse laulud on siin sündinud. Seadus on siin rahwa elu korraldanud ning algu wõtnud. Et esiti preestrid rahwast juhtisiwad, on hariduse teel üsna igapäewane nähtus. Siit kuuleme, et umbes 5000 aastat enne Kristuse sündimist on Sugirra maakunnas preester-kuningad Sumeri rahwa üle walit senud. Nimi Sugirra kõlab jällegi Eesti-Soomesõna »sugu-rajaja« järele, wõib ka olla, et »sügaw rada« tal tähendus oli, kui ta sügawal maa sees paika märkis. Siin ep siis preester-kuningad elasiwad. Samal ajal olnud Sumeri maal päälinnaks wägew Sirgulla, jällegi tuntud kõlaga sõna »sirgula, sirgela« see on »sirge ala« kohene koht. Sirgulla linn oli ka weel 4500 aastat enne Kristust alles päälinn Sumeris. Nimetatud aasta ümber kõlab meile kõrwa esimene inimese nimi Ghalginna »kalgi« nimega mees. Sellel olnud poeg, kes on Sumeri üle kuningaks tõusnud ja Urghanna nime kandnud,

mis jällegi häda pärast »oru kannal« sõnal seletust leiab. Tema tõstnud Sumeri rahvast wõitudel sõjas ning hariduses ja wõiduses kodus. Üsna imeliselt mõlgutab meie meelt, et need mehed oma riigiga nii kaugel muinasajal on asunud. Wissisti on see juba enne Nimrudi ja Babeli torni ehitust olnud, mis ju palju pärast poole sündis — vähem kui 3000 aastat enne Kristust. Nõnda ulatawad siis kiwikirjades need esimeste inimeste nimed aastatuhandete hallist ajast meie keelde ja kõrwadesse. Edasi minnes tabame ikka jälle imelise wõõra kõmaga kuid oma kõlaga nimesid kiilkirjades. Nõnda on Sumeri wägew kuningas Ghash-gur-galla umbes 4300 aastat enne Kristust Sumeri rahwa üle wõimutse nud. Ta nimi kõmab wäga wõõras, kuid on oma, sest Ghash-gur-galla on üsna waewata »kase-kuru-kallas« ära seletada. Kas juba tol hallil ajal kaske tunti? küsime tahtmata. Wastama peame: miks mitte! Aga weel edasi: Aastate 4200 ümber enne Kristust

juhtis wõimukas kuningas Uru - ka - ginna Sumeri rahwast, mees kelle nime tahtmata «oru-kaasa-kinni» wõime seletada. Oli ju lugu nii, et muinasajal ikka tähendustega nimed inimestele pandi wõi anti, ei mitte nii nagu nüüd Peeter, Hans, Jaan ei tea, mis nimi tähendab. Nimetatud kuningad ja suur hulk teisi pärast esi on Sumerimaad wõitude ja sõdade läbi suurendanud ja wägewamaks teinud. Kui raha jõudu oleks, wõiks wäga hästi terwe ajaloo Sumeri rahwa üle kiwide kiilkirjadest wälja uurida. Sumeri riik hakkas 4100 kuni 3200 aastat enne Kristust nagu wähe wäsima. Rahwas oli wissisti wäike. Ta ei suutnud hästi tungijatele wastu panna, kes kallale tikkusiwad. Kuid siis tõusis kuninga juhil, kelle nimi »kodu«, »koda«, Soome »koti» meelde tuletab, riik uuele määratule hiilgusele. See kõige wägewam ja hiilgawam Sumeri-Akkadi kuningas oli Gudia, kelle riigi all ka hulk muud sugu rahwaid alamateks oliwad ja tea-

dus ja wõidus tublisti edenes, mis ka hulgas kirjades ja ehitustes tunda oli.

Missugused seadused sumerlaste perekundades walitsesiwad, sellest annawad järgmised seaduse punktid, mis sõna sõnalt ühelt kiilkirjaga kiwilt on ümber pandud, wäga õpetlikku tunnistust. Need punktid käiwad nii:

»Tulewikuks, igawesteks aegadeks.

- 1) Kui üks laps oma isale ütleb: »Sina ei ole enam minu isa,« siis wõib isa teda käärida, temale orjatööd pääle panna ja teda raha eest müüa. — 2) Kui üks naene oma mehele truu ei ole ja oma mehele ütleb: »Sina ei ole enam minu mees,« siis wisatagu tema jõkke. — 3) Kui aga üks mees oma naesele ütleb: »Sina ei ole enam minu naene,« siis peab see mees poole augu täie hõbedat maksma.

Rohkem proowisid sumerlaste seadust me seekord ei anna. Aga juba neist kolmest punktist näeb lugeja õpetlikku pilti,

kuda nimelt lugu sumerlaste seas oli ja kuda mehe, naese ja laste waheline olek end awaldas ja mis teed ta käis.

Kui südamlikult sumerlased palwet pidada oskasiwad, sellest annab järgmine kiilkirjadest wõtetud palwe, mis tule-jumalale 6000 aasta eest peeti, märku :

»Tule-jumal, wõimuwaim, kes kõrge oled ilmas,

Kangelane, ulgumere laps, kes kõrge oled maal,

Tule-jumal, sinu hiilgaw paistus teeb ning mõjub,

Et saab selge walgus pea pimeduse majas!

Sinu walgus määrab saatust kõigele, mil nimi.

Brongsi ja ka tina sulataja oled sina.

Hõbeda ja kulla selgitaja oled sina.

Jumal Ninkasi on sinu kõrge seltsimees.

Sina oled see, kes öösel waenlast kohutab.

Anna, et weel waga mehe ihu puhtaks läheb,

Et ta säraks nagu maa ja hiilgaks nagu taewas,

Et ta selgemini paistaks kui taewa lae kesk!

Kangele tast jäägu õnnetuse sajatus!

See luule on wäga õpetlik märk sumerlaste 6000 aasta eest olnud usust, mis nende elu juhtis. See palwe on eestpalwe. Ta on nii südamest wõtetud, kui seda iganes nüüd — Jumalale toodakse. Meie kuuleme

sellest palwest, keda sumerlased uskusiwad
ja kuda nende jumalad oliwad : Meie loeme,
et nendel brongsi, hõbedat, kulda oli ja et
ööks waenlaste wastu kaitsmist paluti.

Sumerlased palusiwad oma jumalaid
wäga wagal wiisil. Sellest annab ka järg-
mine eestpalwe kuu-naisjumalale tunnistust,
mis nii käib :

»Mina, sinu sulane,

Anna mulle rahu ! palun ma.

Kes pattu on teinud,

Selle palwet sa kuule !

Kui sina inimese poole hoiad,

Siis elab see inimene.

Sinu päralt on wõim üle kõikide,

Sina oled inimeste ülem emand,

Oled halastaw, kelle poole hää on pöörata,

Kes wastu wõtab alandlikku palwet.

Tema jumal ja naisjumal paluwad ühes

Ütlewad sinule :

[temaga ;

»Pööra tema poole oma nägu,

Wõta tema käest kinni !

Üle sinu jumalat ei ole,

Kes wõib sulle käsku anda !

Halasta mu pääle armust!

Wõta wastu minu palaw palwe!

Ütle, et ma lunastatud olen!

Sinu wiha wähenegu!

Sest nii kaua kui, oh ülem emand,

Sinu pale ära pööratud on,

Kaeban ma kui tuwi,

Sulan ära hädaldades.»

Sumerlaste palwetest näeme siis üsna selgesti, et Sumeri-Akkadi rahwas oma wiisi waga oli, oma jumalaid wäga südamest palus, kurja ja hää wahel wahet oskas teha, inimese elust lugu mõistis pidada, pattu kartis ja tublidust kiitis. Ka oliwad sumerlastel oma »targad«, nagu näituseks eestlastel ja kõigil Ugri-Altai sugu rahwastel olnud ja osalt praegugi on. Need «targad» oliwad wahemehed jumalate ja inimeste wahel. Kuningas Gudia ajal oliwad jumalatorjused iseäranis hiilgawad, nimelt umbes 3100 aastat enne Kristust. Sellest ajast on ka järgmine palwe kiilkirjades järele jäänud, mis Atari jumalale loeti:

»Atar, Enlila jumala poeg!

Kes on sinu sarnane,

Kes sa rauda painutad

Kui nabka? . . .

Sina oled kuningas,

Lood ise oma kuju

Igaweseks ajaks!

Sina oled Issand,

Kes kui marutuul tuleb,

Nagu waenlaste maade

Müüride lõhkuja!

Sina oled kange härg,

Wõimu isand, jumalate kangelane,

Kellel sarnast ei ole!

Nagu sellest palwest jällegi näha, on
sumerlaste palwe väga südamlük olnud.
Ka ei ole laul palwe juures mitte puudunud.
Missugune see laul oli, seda ei saa kiilkir-
jadest mitte teada, sest noodikirja muidugi
nii wanal ajal ei olnud. Aga kõik palwed
on kõnelaulus (recitativis) ette kantud, nagu
see wanadel eestlastel ka kombeks on olnud.
Kuningatel on Sumeri-Akkadi maal koguni

oma lauljad ja mängijad olnud, nagu kiil-
kirjad otsekohe teatawad. Lauljad on laul-
nud ja wilistanud, mängumehed on kannelt,
nagu wanad eestlased, ja trummi löönud.

Kiilkirjadest leiame, et sumerlastel hulk
jumalaid oli, kellest seni juba mitmed oleme
nimetanud. Atar oli kõigi jumalate isa,
kõrgem taewa jumal ja inimeste saatuse
juhtija. Ea oli õnnistuse jumal, kelle wõimu
all maa-alune oli, kes wilja ja rohtu kaswada
laskis ja elu üles pidas ning wihma ja wett
walitses, tarkuse wara ja mäe-kaewanduste
isand, kes õnne kinkis. Tule - jumal juhtis
tule wõimu ja tema wägew seltsimees oli
Ninkasi. Päewa-jumal oli Samas, kes päewa
walguse õnnistust andis ja kellele kõige ilu-
samad palwed peeti, nagu näituseks üks
palwe, mis Lenormant on ümber pannud :
Issand, pimeduse walgustaja, kes tumedu-
sest läbi tungib ! Hää jumal, kes alandlikku
tõstab ja nõtra toetab ! Suured jumalad
pöörawad silmad su walguse poole. Kuris-

tiku waimud otsiwad su silmi. Nagu peid-
 mees puhkad sa, rõõmu ja ilu täis. Oma
 hiilgusega jõuad sa taewa piirideni jne. «
 Päewa-jumalal oli ka abikaas ehk naene,
 kelle nimi oli Anunit. Lenormant on ka
 selle jumalale toodud palwe ümber pannud,
 mis nii käib: »Oh Anunit! Sa murrad
 kõige suuremat waenlast nagu pilliroogu.
 Mina ei julge arwata, et ma wõiksin käsku-
 sid anda, ei ma kiida end. Nagu weelill
 närtsin ma ööd kui päewa su ees. Mina
 olen su sulane. Sind ma kiidan ja ülen-
 dan. « — Üks kõrge naisjumal oli Istar,
 looduse õnnistuse juhtija, armastuse waim,
 taewase jahi saatja, sõja-õnne andja, lahingu
 ehmatuse, mere liigutaja, imetegija, kellele
 hulk palweid peeti. — Iseäranis tähtjas oli
 kuujumal Sin, Uri linna kaitsewaim, kellele
 südamlisi palweid ette wiidi, millest üks nii
 käis: »Isa Nannar, maa ja taewa walgustaja
 taewa wägede isand, suur jumal, krooni
 omanik, looja, kel walitsus on, kes kõrguse

riides kõnnib, tugew hirw jõudsate sarwedega täite liikmetega, isekaswanud oks, halastaja, kõige sünnitaja, ettetooja, kelle käsi maad elustab, templite tugi, nime kuulutaja, jumalate ja inimeste sünnitaja, kes teeb, mis hää on, walitsusele kutsutud, walitsusekepi andja saatuse määraja, jõuukas würost, kelle süda on lai ja ei kannu wiha, kes taewa äärelt kõrguseni käib, taewa wärawaid awab ja külla kingib! Kes on su täiust leidnud? Kes on kõrge taewas ja maa pääl? Sina üks! Sinu käsk on taewas kuulutatud. Taewa inglid kummardawad sinu nägu, maa inglid suudlewad pinda. Sinu käsul kaswab rehi, tõuseb õigus ja tõde. Su käsk on nagu lai maa. Kes wõib teda õppida? Kes wõib teda täita? Oh Issand! Sa walitsed taewas ja juhataad maad. Ka jumalate seas ei leidu sa sarnast. Kuningate kuningas, kelle ülekohtumõistjat ei ole, anna armu oma templile, ole armuline Uri linnale! Nii wõisiwad wanad sumslased palwet teha jumalale,

kes jumal ei olnud. Luule lend oli palwes aga tõesti jumalik.

Nagu kõigist neist siin ette toodud palwetest ja lauludest näha, ei leia me jumalate seas nii hästi kui midagi, mis Soome-Eesti jumalate õpetusega ühte käib. Kuid ei ole see ka ime. Sumeri - Akkadi rahwas elas liig wanal ajal. Ei wõi ka keegi kindlasti otsustada, kas nad meie sugu rahwa esiwane mad wõi kauged sugulased on olnud. Sest ei ole ka suurt lugu. Ühest kännust on nad ometigi. Aga jumalad on aastatuhandete jooksul koguni teiseks muutunud. Üksnes keel ja selle iseloom on, mis meile wanast ajast suguluse kohta tunnistust annad. Donner arwab, et sumerlased mitte üksnes Ugri-Altai keeltesse mõjunud ei ole, waid ka Indo-Germani ja Semi-Hebrea sugu keeltesse. Sellel ütelusel on oma jagu tõde. Sumeri rahwas elas wäga wara, ja tema haridus pidi siis ka teiste pärast poole elawate rahwaste haridusesse mõjuma. Ka Sumeri sõnu

on wissisti hulk nii hästi Indo-Airja ehk -Germani kui ka Semi sugu keeltesse läinud, ja seda on hõlbus näidata. Nõnda on Greeka, Ladina ja Goti keeles isa nimi «atta», kust siis ka Wana-Saksa keelde ja Hunni kuningale Attila nimeks tuli, mis sõna Etzeli näol Saksa keeldegi läks ja Wene keeles «ОТ-ЕЦЪ» wissisti Sumeri algu on. Niisamuti on Assyria keeles «mathu,» maa, ja Hebrea keeles «isch» mees, ja «em» naene, mis nii imelikult Eesti sõnadega «isa» ja «ema» ühte kõlawad, kahtlemata Sumeri algu sõnad. Aga Sumeri keele iseloom jääb siiski kahtlemata Soome-Ugri keelele kõige ligemaks. Ei see tee midagi, et kõik tema seadused Ugri keeltega kokku ei stünni.

Hommel kirjutab: «Täiesti kindlaks on pidada, et Sumeri hariduse põhi mitte Semi jalal ei seisa (nii siis mitte arablaste, juutide, phöniklaste, assyrlaste algu ei ole). Iseäranis on kiri sumerlaste iseseisew leidis ja mõeldus, kuid ka loow wõidus ja hoonete ehitus

on nende põhjendatud ja on nendelt semilaste ja egiptlaste juurde läinud. Nende sumerlaste haridus on siis juba imeks pandawal kõrgusel seisnud. Seda on ka prantslase Sarpeci wäljakaewamised Tello kaudusel ime wiisil näidanud ja õpetanud. — »Sumerlased on kõige wanema hariduse maailmas põhjendanud.« — »Sumerlased esirahwas oliwad kahtlemata ühes akkadlastega Ural-Altai sugu, Turgi (ei mitte Türgi) tüwi.« Nii on Münchени kuulsa prohweessor Hommeli sõnad. Nendega tunnistab Saksa õpetlane prantslase Lenormanti uurimised igapidi õigeks. Ei ole siin siis mingit kahtlust, et sumerlased on Turgi sugu. Turgi rahwas, nagu eestlased alati ka türklasi hüüdsiwad, on soomlaste ja eestlastega ühte tõugu, Lenormant pidas nagu teame, soomlasi ja eestlasi sumerlaste ja akkadlaste ligemaks kännuks, Hommel Turgi rahwast. Kuda sünnib see kokku? Noh nii, et eestlased ja soomlased otse Turgi rahwa sugu-

lased on. Ei sest ole häbi ühtigi. — Turgi rahwal on suur wõim Europas. Nende üle walitseb wägew suur sultan, Turgi oma keiser; niisugust ei ole sugurahwal magyarlattel, ei ka wennasrahwal soomlastel; waestet eestlastest ärgu juttugi olgu; nad ei ole muud kui Wene alamad, kes rõõmsad on, kui paar nende meest Wene riigi Duumas tukuwad ja õpetlased kodus nälgivad, sest neid ei sallita, waid antakse palgad waikijatele. Sellega oleme kainesse uude aega sattunud; kuid meie wanu hiilgawaid suguwendasid, Sumeri-akkadlasi ei saa minu arwates keegi meilt wõtta. Meil on hiilgaw sugulaste rahwas. Ta jääb meie omaks. Tühi waew, et mõnigi suguwend seda ei taha kindlaks pidada. Kahtlust aga ei ole.

Ka mitmed kõnekäänud on leida, mis Eesti keelega kokku käiwad. Nõnda näituseks on Sumeri keeles ka sõnad »tütarlaps« tur-sal ja »silmaresi« si-me, mida ühtegi

Indo-Germani keelde, näituseks ei Wene ega Saksa keelde, sõna sõnalt ümber pauna ei wõi. Need kaks liitsõna ühendawad Eesti keelt ka kauge Mandshu keelega, kus nad sargan-jui ja jasai-muke kõlawad.

Olen püüdnud Eesti lugejaid maailma esimese hariduserahwaga tutwaks teha. Ilma kasuta ei arwa ma seda olewat, päälegi kus nii kuulsad ja tublid õpetlased, nagu Oppert, Lenormant ja Sayce ning teised, seda rahwast meie sugulase ütlewad olewat. Mina omalt poolt ei kahtle selle suguluse juures mitte silmapilku. Kuda wiisi Eesti rahwas nende lõune all elauud inimestega ühendatud on olnud, seda on aastatuhandete jooksust raske ja tume näidata, aga side on olemas, mis koguni loomulik ja hõlbus mõista on.

Sumerlased, kallis rahwas,
 Hariduses olid wahwas.
 Oled walgust ette toonud,
 Oled kirja ise loonud.

Sulle wäike Eesti sugu
 Laulab lahket kiidulugu
 Weel wiis tuhat aastat pärast
 Hoolimata ilma kärast
 Tello poole juhib aimu
 Eesti-Soome waba waimu.
 Säält on näha muinaswalgus,
 Hariduse selge algus.
 See on armas, kaunis, ilus
 Pilk, mis muinaspäikse pilus.
 Jah küll ilus, kaunis, armas,
 Eesti rahwas, märka warmas:
 Eüphrati, Tigrise suudel
 Jõe kalda palmipuudel
 On su suured sugulased
 Sumerlased, akkadlased.

A-6957

